

Bu, nədirə Bu, Qəmbərin "Allahın əmrini bitirməsi" ilə bağlı dediyi "daha aşıqlıq etməyə təqətim qalmadı" deyib haqq dünyasına qovuşması məqamıdır. Deməli, burdan o məntiq hasil olur ki, aşıqlıq Allahın əmri ilə gənc(lər)in başına düşən eşq sevdasıdır. Axı gənclik çağı insanın ehtiraslı, qızgın, çılğın - başqa cür desək, enerjili vaxtları sayılır. Yəni eşq sevdası başında olan aşiqin canı da - ruhu da, cismi də enerjili - güclü-qüvvətli olmalıdır ki, eşqin təlatümlərinə tab gətirə bilsin, eşqin canı bəlalara salan qovğalarına duruş gətirə bilsin. Necə ki, gənclərin hərbi xidmət yaşları adətən 18-35 yaş aralarında qəbul olunur ki, bu dövrlərdə insanın canında-qanında gəncliyin tükənməz gücü-enerjisi olur ki, hər bir çətinliklərdən çıxmağı bacarsınlar. Yoxsa ki, ağılkəsməz və ya yaşlı, qoca adamlarda hərbin çətinliklərinə dözümlə gətirmək iqtidarı olmaz. Eləcə də eşq sevdası elə bir sirli və bəlalı sevdadır ki, ona tab gətirməyə gəncdə dözümlə, iradə, cəsarət, ən başlıcası da mənəvi güclə yanaşı fiziki güc də lazımdır. Məhəbbət dastanlarımızda aşıqların çəkdiyi əzab-əziyyətlərin təmsalında biz bunu təsdiqləyə bilərik. Ona görə də "Arzu-Qəmbər" dastanında da müxtəlif cür fiziki və mənəvi sarsıntıların sonunda Qəmbərin gücü-qüvvəti tükənir, mənəvi gücü qalsa da, cismani qüvvəsi zəifləyir, "daha aşıqlıq etməyə təqətim qalmadı, al amanatını (al canımı - Ş.A.)", - deyərək Allahına üz tutur və gözlərini əbədilik yumur. Bir sözlə, Allah dərdi çəkənə verir məsələmiz də burda

“ARZU-QƏMBƏR”İN TİPOLOJİ -MÜQAYİSƏLİ TƏQDİMİ

yerini tutur. Ümumiyyətlə, "Arzu - Qəmbər" in leksikonunda bu qəbildən xeyli sayda açar-ifadələrə, rəmzi - fəlsəfi-metaforik işarələrə rast gəlirik. Bu barədə başqa bir yazımızda söhbət açacağıq.

Bu əsasda tədqiqatlarına Afaq xanım belə bir ümumiləşdirmə verir ki, "dörd İraq-türkman variantının hər birində son mərhələ qəhrəmanların qovuşmadan faciəli şəkildə ölümü ilə başa çatır".

Türkman elində "Arzu-Qəmbər" in tərcümələrindən bəhs açan A.X.Ramazanova yazır: "Dastanın epizod yapısı əsasında aparılan tipoloji analizlər "Arzu-Qəmbər" dastanının klassik türk dastan ənənəsinə məxsus sınaq, ayrılıq, iftira, sədaqət və ölüm motivlərini fərqli poetik üslublarda qoruyub saxladığını üzə çıxarmışdır. Xüsusi-lə qadın söyləyicilər tərəfindən nəql edilən variantlarda Xızır İlyas və iki göyərçin kimi arxaik xilasedici obrazların mövcudluğu dastanın dərin mifoloji qatlara malik olduğunu sübut edir.

Dastanın yazılı adaptasiyaları - teatr əsəri, mənzum şeir və xalq ədəbiyyatına əsaslanan ədəbi nümunələr - folklorun estetik potensialını və müasir ədəbi prosesə təsirini aydın şəkildə nümayiş etdirir. Dastanın müxtəlif dillərə (ərəb, fransız, rus, fars dillərinə) tərcümə olunması isə onun beynəlxalq miqyasda tanınması barımından diqqətəlayiq hadisədir.

Nəticə etibarilə, "Arzu - Qəmbər" dastanı yalnız xalq ədəbiyyatı irsi deyil, həm də müasir elmi yanaşmalarla öyrənilə biləcək çoxqatlı mədəni və fəlsəfi bir mətn kimi qiymətləndirilməlidir. Bu əsər həm türk dastan ənənəsinin regional xüsusiyyətlərini, həm də bütün türk dünyasının epik dünyagörüşünü əks etdirən canlı mədəni yaddaş nümunəsidir" (s. 124).

Kitabın "'Arzu-Qəmbər" dastanı və yazılı ədəbiyyat" adlı sonuncu 3-cü bölməsində isə A.Xürrəmçizi bu dastan motivləri əsasında yazılmış üç əsəri - Ə. Bəndəroğlu, Şəmsəttin Türkmənoğlu və Dr. Sabah Abdullah Kərküklünün əsərlərini misal çəkir, onların dastanla müqayisəsini aparır və mülahizələrini söyləyir. Kitabı "Son söz"lə yekunlaşdıran alim uğurlu araşdırması ilə folklorşünaslığımıza və ədəbiyyatşünaslığımıza dəyərli bir töhfə bəxş etmişdir.

Ş.ƏLİFOĞLU,
filologiya elmləri doktoru, dosent